

**ANTOTHER TYPE OF SADOVENIAN (RE)WRITING:
THE AVATARS OF *STORIES* (1904)**

**UN AUTRE TYPE DE (RE)ÉCRITURE SADOVENIENNE:
LES AVATARS DES *CONTES* (1904)**

**UN ALT TIP DE (RE)SCRIERE SADOVENIANĂ:
AVATARURILE *POVESTIRILOR* (1904)**

Simona ZAHARIA

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Școala Doctorală de Studii Filologice
B-dul Carol I, Nr. 11, 700506, Iași, România
E-mail: simonazaharia@yahoo.com

Abstract

According to his familiar verve, Mihail Sadoveanu associates the first volume of «The Year Sadoveanu», 1904, respectively the volume of Stories, with a ceremonial of confession and its avatars. This study concerns only a certain typology of memories – the avatars of love – that recalls the avatars of wandering and of the rebelled man, designing another type of Sadovenian (re)writing through the work Stories.

Résumé

Mihail Sadoveanu, a travers sa verve (re)connue, il associe au premier des volumes de l'«année Sadoveanu», 1904, respectivement, le volume des Contes, un cérémonial de la confession et ses avatars. Cet étude ne vise qu'une certaine typologie des mémoires, celle des avatars de l'amour, en rappelant les avatars de l'exil et de l'homme révolté, en concevant un autre type d'(ré)écriture sadovenienne à travers l'opéra Contes.

Rezumat

Mihail Sadoveanu, prin verva (re)cunoscută, asociază primului dintre volumele «Anului Sadoveanu», 1904, respectiv, volumului Povestiri, un ceremonial al confesiunii și avatarurile sale. Acest studiu va viza doar o anumită tipologie a amintirilor, cea a avatarurilor dragostei, reamintind doar de avatarurile pribegiei și ale omului răzvrătit, proiectând un alt tip de (re)scriere sadoveniană prin opera Povestiri.

Keywords: (re)writing, Mihail Sadoveanu, *Stories* (1904), avatars, memory

Mots-clés: (ré)écriture, Mihail Sadoveanu, *Contes* (1904), avatars, mémoire

Cuvinte-cheie: (re)scriere, Mihail Sadoveanu, *Povestiri* (1904), avataruri, amintire

Amintirea cunoaște, cel mai adesea, în volumul Povestiri, tema dragostei. Aceasta circulă sub diverse înfățișări în întreaga operă a lui Sadoveanu. Încă din prima povestire a volumului, cea care nu a cunoscut decât reeditări, Răzbunarea lui Nour, Sadoveanu introduce dragostea unei

mame, a unei *mater dolorosa*, Dochia care își va pierde fiul ce urmează calea tatălui pentru răzbunarea unui neam, iar *Ionică*, povestirea tradusă și în germană, surprinde dragostea celor doi părinți, a lui moș Vasile Costache și a soției sale, baba Casandra, pentru al lor fiu mort. Pentru o noapte, respectiv noaptea Sfântului Vasile, cei doi bătrâni, izolați într-un cadru desprins parcă dintr-un basm, „căsuța podarului”, îl găzduiesc pe feciorul vechilului din Liteni, cu mare bucurie, mai ales că nimeni nu le mai trecuse pragul casei de o vreme îndelungată. Un alt avatar al dragostei se regăsește în *Cântecul dragostei*, o istorisire de-a mamei sale, după cum mărturisea Sadoveanu însuși, care fiind citită la șezătoare în Fălticeni, avuse mult succes. În această „poveste din bătrâni a bunicului”, dragostea se transformă într-o adevărată dramă. Țiganul Ilie, lăutarul este îndrăgostit de jupâneasa Ana a boierului Năstase Crăiniceanu, un subiect romantic, al cărui prototip este incompatibilitatea socială. Dar acest amor al țiganului Ilie va fi pedepsit după cum el însuși își dorea să scape de acest chin, prin prețul propriei vieți, adică prin moarte, „Făcu trei pași mari, ridică hangerul scânteietor și-l repezi în pieptul lăutarului. Scripca pocni și căzu în iarba umedă; Ilie gemu și se lăsă pe spate, pe când toți priveau cu ochii mari, ca într-un vis de groază. Un pârau de sânge țâșni și udă alăuta sfărâmată; țiganul se zvârcoli, se întoarse pe pânțece, se ridică în brânci și-și aținti ochii pe moarte asupra Anei, care tremura, galbenă ca turta de ceară. Apoi glasul lui strâns gemu, pentru cea din urmă oară, o frântură nedeslușită de cântec.” (SADOVEANU, 1954: 57) Această ipostază a dragostei l-a influențat cu siguranță, pe Gala Galaction care, în *Copca Rădvanului*, scrisă cu șase ani după apariția *Cântecului de dragoste*, tratează același conflict, rezolvat însă în spiritul moralei creștine: iubirea nelegiuită, a celor doi, țiganul Mură și domnița Oleana, va fi sancționată de natura: i-a înghițit „câinele de Olt”, fapt remarcat de unii critici.

Mihail Sadoveanu deschide prin acest „cântec de dragoste” o serie de povești cu înfățișare erotică, cum este cea din *Cei trei*. Dacă pentru G. Ibrăileanu nuvela e „o mică capodoperă”, pentru E. Lovinescu, aceasta nu este decât ilustrarea aceluși romantism repudiat, înfățișat și prin *Cântecul de dragoste*. Subiectul este același din *Cântecul de dragoste*, în locul unei singure victime ale farmecului jupănesei, apar pe lângă soț, încă doi bărbați, iar unul împreună cu femeia vor muri prin împușcare. Cântecul de dragoste, atât al celor trei prieteni, răzeșul Oarță Petru, Andrei Tudoran și Ion Voicu Mândrilă, dar și cel al lui Andrei Tudoran și al jupănesei Ruxandra, soția lui răzeșului, se vor transforma într-un bocet. Sentimentul este în cele două povestiri unul violent, ce presupune un oarecare compromis moral. Un alt avatar al dragostei urmărit de Sadoveanu este al dragostei și după trecerea în neființă a persoanei iubite, din *Moarta*, cea mai veche dintre povestiri. Dar se introduce și povestea de dragoste din perioada tinereții, „unde se descrie întâlnirea între un bărbat văduv „chihaia Neculai” și boierul proprietar, care fusese iubit cu patimă de răposata nevastă a chihaii, o situație riscantă ni se înfățișează cu niște nuanțe de stil așa de fin întrebuintate, încât nici seducătorul nu apare pre odios, nici bărbatul nu devine ridicol, ci amândoi parcă se înalță și scapă învălușiți în amintirea unei tagice pasiuni.” (MAIORESCU, 1973: 410). Prin umare, Raluca, soția lui Neculai, chihaii, se îndrăgostește de cuconul Neculai, prietenul celui dintâi, cultivându-se oarecum în această poveste nu umorul noir, ci cel tandru. Dragostea soțul păcălit nu s-a evaporat nici după cincisprezece ani de la moartea soției, fiindu-i confirmată și celui ce a provocat tragedia, după mult așteptata sa întoarcere.

Dacă identitate prin nume este anihilată, statutul social și gradul împărtășirii iubirii îi desparte pe cei doi bărbați, în fața femeii râvnite, așa cum s-a întâmplat și în poveștile menționate mai sus, respectiv iubirea jupănesei Ana pentru țiganul Ilie, în detrimentul soțului ei, boierul Năstase Crăiniceanu sau a jupănesei Raluca pentru boierul văduv și tânăr, Andrei Tudoran, în fața soțului ei devenit boier prin intermediul intervenției sale. Astfel se produce o prefacere al subiectului inițial, fapt motivat prin insuficiența subiectelor și a vervei sadoveniene.

Alte variante ale dragostei din perioada de tinerețe, respectiv ale personajelor apar în *Năluca*, *Necunoscutul*, *Hanul Boului*, *Regretul*, dar și în *Zâna Lacului*. În *Năluca* sunt subscrise câteva din ideile filozofice ale țăranului român, cum ar fi „ce e val ca valul trece” sau „toate-s vechi și nouă toate”, iar dragostea din tinerețe nu e decât o nălucă, ce apare odată cu fiecare bucată de

lemn aruncată în foc de mătușa Zamfira, femeii frumoasă în tinerețe, care însă uită numele iuncherului din tinerețe, așteptându-l pe al său moșneag cu care conviețuiește de cincizeci de ani. Această amintire a iubirii din tinerețe nu e decât un element pentru a întrerupe firul epic al unei zile monotone din viața celor doi bătrâni ce se afla într-o continuă rutină. În *Necunoscutul* și în *Regretul*, ambele inspirate, probabil, de unele întâmplări din jurul Fălticenilor, după mărturisirile Profirei Sadoveanu, apare același avatar al dragostei din perioada tinereții, subiectul fiind identic la suprafața sa. Boierul plătește greșelile tinereții la bătrânețe. Dacă în *Necunoscutul*, boierul ce duce o viață necuviincioasă în tinerețe, reușește să dobândească în pragul morții înțelepciunea, destăinuindu-i preotului regretul părăsirii în tinerețe, a femeii iubite; în *Regretul*, boierul Luca Stroescu are remușcări în privința aceluiși fapt: părăsirea în tinerețe a logodnicei, doar că el face acest pas pentru o vădană, Agripina, în ale cărei mreje căzuse. Niciuna dintre cele două povestiri nu au fost receptate favorabil de critica vremii, din cauza considerentului valorii artistice moderne. Dintre cei care le-au luat apărarea s-au remarcat G. Ibrăileanu, cel care surprinde în *Necunoscutul*, două stări, două lumi străine, depărtate, ale unui boier ce se stinge singur, în ceasul căiniții, când reînviase și Maiorecu ce afirmă: „În *Regretul* – cuvânt neologist, potrivit cu povestitorul Luca Stroescu, din gura căruia îl auzim – se întrevede prin vorbele rostite la un chef între bărbați o întreagă criză sufletească, în urma căreia înțelegem cum de lui Luca Stroescu i-a fost *viața prăpădită*” (MAIORESCU, 1973: 410).

Un alt cuplu de povestiri ce se identifică prin dragostea din perioada tinereții este format din *Hanul Boului* și *Zâna Lacului*, unele dintre cele mai comentate și admirate povestiri. În ambele povestiri, personajul-narator reușește să scape din mrejele ispitei, boierul Dumitrache de șerpoaica crâșmăriță, iar bătrânul Costache de Zamfira, cunoscută și sub numele de Știma sau Zâna Lacului. Astfel, subiectul este reluat, doar printr-o schimbare a cadrului spațial, hanul enigmatic este înlocuit prin moara moșneagului Simion, strănepotul Zavului. Ambele opere au fost comparate de critici cu câte o altă operă, *Hanul Boului* cu *La hanul lui Mânjoală* de I. L. Caragiale, datorită direcției misterioase și fantastice, iar *Zâna Lacului* cu *Sara pe deal*, fiind o variantă eminesciană, prin jocul cuplului care pare să se fi reunit din călătoria în univers, prin visul erotic al lui Costache, dar și prin epitele cromatice. Prin ultimele avataruri ale dragostei, tematica sadoveniană capătă o nouă orientare. În povestea *Priibegii*, asupra căreia se oprește și E. Lovinescu, se evidențiază dragostea de patrie a unor bătrâni polonezi, Vladimir Savitsky, a soției sale Ana, a fetei adoptate, Magdalena, dar și a altor doi polonezi refugiați în Moldova după moartea lui Kosciuszko, sub forma unui „cântec al durerii colective” intonat de al lor fecior dispărut, Roman, despre jalea și ruina dintr-o Polonie sfâșiată. În *Ivanciu Leul*, la baza căreia stă o povestire adevărată, spusă tatăl său despre fratelui lui Ioan, un fiu risipitor al familiei bunicilor scriitorului, dragostea capătă noi valențe. Oșteanul Ion Lupu primește un alt nume în Rusia, acela de Ivanciu, reușind prin intermediul primei dragoste să dobândească înțelepciune. Sadoveanu a urmărit astfel toate avatarurile dragostei, după cum precizează și Fănuș Băileșteanu, „De la mijirea primilor muguri până la cele mai discrete aluzii, de la iubirea sublimă, până la cea dezabuzată, de la extazul feciorelnic până la dragostea conjugală, de la cea mai aventuroasă pasiune până la fatalitatea dusă la ultimele ei limanuri, de la realismul ceal mai crud până la bucuria magică, de voluptoasă intelectualitate.” (BĂLINEȘTEANU, 1977: 140). Doar că, în majoritatea cazurilor, avatarurile dragostei sunt „în genere lamentabile eșecuri sau de o tragică și implacabilă fatalitate” (PALEOLOGU, 1997: 32), astfel încât regăsim în scrierile sadoveniene o altă ipostază a *amintirii*, prin diversele ipostaze ale răzbunării, regretate sau nu.

În povestirea ce anunță încă din titlu cele afirmate anterior, *Răzbunarea lui Nour*, Sadoveanu nu face decât să orienteze a sa vervă, spre o pasiune de-a sa veche, istoria eroică a neamului românesc, în special cea care este reprezentată de epoca lui Ștefan cel Mare, mitul „vârstei de aur” a românilor, după cum afirma Nicolae Manolescu. Firul epic se concentrează în jur dorinței de răzbunare a bătrânului Nour, fost hatman al lui Ștefan cel Mare, care umărește împlinirea datoriei social-istorice, mai întâi prin intermediul fiului, Alexandru care proaspăt

casătorit moare. Rămas fără urmaș, boierul Pavel Nour, „suflet prăpădit de ură, de răzbunare și de iubire de moșie”, imagine propusă de Lovinescu, își varsă focul pe robii din jurul său, prin diferite porunci care provocau țipete de durere, precum și sânge curgând. Totul se stabilizează, în momentul în care, tânăra văduvă, Dochia îl aduce pe lume pe Alexandru, nepotul și urmașul lui Nour, jurământul putând să fie astfel îndeplinit. Prin nepotul Alexandru, boierul își rememorează tinerețea, proiectând nereușitele sale și ale feciorului mort, ca acestea să fie reluate de nepot sub alura izbânzii. Alexandru, la doar douăzeci de ani, va urma sfatul bunicului răzbunându-se pe leșii care i-au ucis atât tatăl, dar i-au și prădat țara, bătrânul bucurându-se de această victorie pe patul de moarte, „În palat tăcere. În văzduh, în livezi, pretutindeni, era o tăcere infinită. Și-n întuneric, se auzea o tresărire, o șoaptă, o fâșâiere înceată,- apoi iar liniște netulburată. Și doi ochi sălbatici priveau din întuneric și o ureche ațintită asculta, parcă ar fi vrut să audă plângeri de moarte sfâșiind noaptea și buciulul răzbunării bubuind în depărtări.” (SADOVEANU, 37)

O altă ipostază a răzbunării este cea care intră în simbioză cu dragostea celui înșelat, care pentru a-și apăra demnitatea, finalizează prin a săvârși o crimă. Acesta este cazul din povestirile *Cântecul de dragoste* și din *Cei trei*. Mândria, violența, autoritatea, disperarea, boierului Năstase Crăiniceanu, toate acestea trec peste pragul dragostei sale pentru jupâneasa Ana, astfel încât se ajunge la un alt prag, cel al răzbunării, omorându-l pe țiganul Ilie, cel care îi cântă tinerei soții un cântec de dragoste la o vânătoare. Tot într-un stil dantesc se înfățișează epicul și în *Cei trei*. Iubirea pătimașă a celor trei „frați”, părăsește cântecul de dragoste pentru un bocet, survenit din cauza firii bănuitoare a răzeșului Oarță Petru, cel care ar fi putut să pună capăt mult mai repede situației, însă povestirea părcuge un drum al cărui deznodământ ar fi putut fi precipitat. Cu toate acestea, răzeșul de la Fântânele, devine boier în urma unor îndeletniciri ale prietenului său, boierul rămas văduv de tânăr, Andrei Tudoreanu. Și tot el este cel care va fi vrăjit ca și prietenul său, Mândrilă, de frumusețea jupânesei Ruxandra, cu diferența, că primul cade în mrejele femeii. Treimea este distrusă, prin răzbunarea răzeșului, care își surprinde prietenul și soția împreună. Se declanșează, deci, o adevărată nenorocire, presimțită de narator și prietenul acestuia, Iorgu Busuioc, respectiv, moartea celor doi amănți.

BIBLIOGRAFIE

- BRATU, Savin, *Mihail Sadoveanu. O biografie a operei*, Editura Pentru Literatură, București, 1963
- CIOPRAGA, Constantin, *Mihail. Sadoveanu. Fascinația tiparelor originare*, Editura Eminescu, București, 1981
- MAIORESCU, Titu, *Critice*, vol. II, Biblioteca Pentru Toți, Editura Minerva, București, 1973
- MANOLESC, Nicolae, *Sadoveanu sau Utopia cărți*, Editura Eminescu, București, 1976
- PALEOLOGU, Al., *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, Editura Vitruviu, București, 1997
- PETRAȘ, Irina, *Despre locuri și locuire*, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, București, 2005
- SADOVEANU, Mihail, *Opere*, vol. 1, *Povestiri. Șoimii. Dureri înăbșite. Crâșma lui Moș Petcu*, Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, București, 1954-1965